

**FINANSIRANJE VISOKOŠKOLSKIH USTANOVA U
FUNKCIJI UNAPREĐENJA KVALITETA**

**FINANCING HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN
FUNCTION IMPROVING OF QUALITY**

Prof.dr.Mirsada Oruč, dipl.inž.
Univerzitet u Zenici,
Zenica, BiH

Neira Delić, dipl.ecc.
Univerzitet u Zenici,
OJ Metalurški institut „Kemal Kapetanović“ Zenica,
Zenica, BiH

Mr.Dragana Agić, dipl.iur.
„IPI – Institut za privredni inženjering“ d.o.o. Zenica
Zenica, BiH

REZIME

Obrazovanjem se stiču koristi za pojedinca koji se obrazuje, društvo u cijelini te ekonomski napredak države. Istraživanja provedena u zemlji i regionu pokazuju da poboljšanje obrazovnog sistema društvu donosi različite ekonomske i socijalne koristi. Istraživanja nadalje ukazuju da sredstva koja se opredjeljuju za finansiranje visokoobrazovanih institucija u zemljama regiona i u BiH nisu dovoljna za njihov rad i razvoj. Nemogućnost visokoškolskih ustanova da se izbore sa ograničenim državnim (entitetskim i kantonalnim) budžetima i rastućom potrebom usmjerava prenošenje dijela troškova studija na studente. U ovom radu biće ukratko prikazani načini finansiranja visokoškolskih ustanova i njihov uticaj na kvalitet obrazovanja u BiH i regionu.

Ključne riječi: Visoko obrazovanje, finansiranje, kvalitet obrazovanja

SUMMARY

Education provides benefits for the individual who educates, for society and for the economic progress of the state. Studies carried out in the country and in the region show that the improvement of the educational system provides a variety of economic and social benefits. It also indicates that the funds assigned for financing higher education institutions in the region and Bosnia and Herzegovina are not sufficient for their work and development. The inability of higher education institutions to cope with the limited government (the entity and cantonal) budgets and growing demands directly transfers part of the study cost to students. In this paper we briefly presents the ways of financing higher education institutions and their impact on the quality of education in Bosnia and Herzegovina and the region.

Keywords: Higher education, finance, quality education

1. UVOD

Problem finansiranja je stalni i ključni problem visokoškolskih ustanova. U vrijeme velikih ekonomskih kriza i nedostatka novaca, praksa je pokazala da se „rezanje budžeta“ prvo odrazi na smanjenju sredstava budžeta koja se izdvajaju za visoko obrazovanje, ne vodeći računa da obrazovanje predstavlja glavni stub u razvoju društva u cjelini. Neadekvatno finansiran sistem visokog obrazovanja ne može dati prave rezultate i uputiti na ispunjenje postavljenih ciljeva. Obrazovne institucije, koje nemaju dovoljno sredstava za savremenu opremu i stalnu edukaciju ljudskih resursa, u veoma kratkom vremenu postaju kontraproaktivne za lokalnu zajednicu, jer zbog nedostatka sredstava ove institucije neće imati mogućnosti obavljanja u cjelosti funkcije obrazovanja i istraživanja i na taj način umanjit će svoj uticaj na lokalnu ekonomiju.

Međunarodno iskustvo je pokazalo da državno finansiranje visokog obrazovanja za ispunjavanje svih zahtjeva, treba da sadrži prije svega jezgro finansiranja, budžetska sredstva, obezbijeđen pristup obrazovanju, kvalitet nastave, kao i dodatna sredstva dobijena sopstvenim naporima institucije i resurse [1].

Vlade širom svijeta smanjuju finansiranje javnog obrazovanja i povećavaju školarine na univerzitetima.

Multidisciplinarni pogled na visoko obrazovanje uopšte i posebno na finansiranje visokog obrazovanja ukazuje na složenost problema i različite posljedice koje pojedina rješenja mogu izazvati pogotovo kada konkretni društveni, kulturni i politički kontekst nije uzet u obzir [2].

Prema UNESCO preporuci (2006. god.) za obrazovanje bi se trebalo izdvojiti 6% BDP-a, dok se za visoko obrazovanje izdvajaju različiti iznosi sredstava u različitim zemljama. Preporuka je da se za visoko obrazovanje izdvaja 2% BDP-a. Danska, Finska, Norveška i Švajcarska za visoko obrazovanje izdvajaju 1,5% BDP-a. Ako se uključe i privatni izdaci onda je taj iznos veći za pojedine zemlje i do 2 puta [2]. Iako su zemlje veoma slične prema izdacima za visoko obrazovanje postoje značajne razlike u odnosu javnog i privatnog udjela u njima, uzimajući u obzir objašnjenje šta se podrazumijeva pod javnim a šta pod privatnim izvorima. Pojedine zemlje poput Norveške pored javnih davanja imaju razvijen i sistem državnih kredita koji se daju direktno studentima. Takođe neka ulaganja koja se ne vide su različita, kao što su poreske olakšice, te subvencije za zdravstvo, prijevoz i sl. [2].

Finansiranje većine državnih univerziteta u BiH se vrši iz budžeta kantona ili entiteta i vlastitih prihoda. Finansiranje iz budžeta za integrisane univerzitete povezano je s trezorskim poslovanjem i uglavnom se odnosi na finansiranje plata nastavnog i nenastavnog osoblja i neke materijalne troškove. Vlastiti prihodi se takođe uplaćuju na trezor i sastoje se od školarina, usluga, projekata. Neki univerziteti dobijaju sredstva iz granta kantona (Mostar) što je nepovoljniji način finansiranja radi neredovnosti dostave sredstava. Univerziteti koji nisu integrisani, a finansirani su iz budžeta, imaju lakši način poslovanja i raspolaganja sa sredstvima, pošto su fakulteti zadržali pravnu samostalnost.

2. UPRAVLJANJE VISOKIM OBRAZOVANJEM

Pozicija države u odnosu na visoko obrazovanje je podijeljena na dva načina [3]:

- država kontroliše visoko obrazovanje i uključena je u racionalno planiranje,
- država nadzire visoko obrazovanje dajući opšti okvir i dopuštajući drugim institucijama da same regulišu aktivnosti.

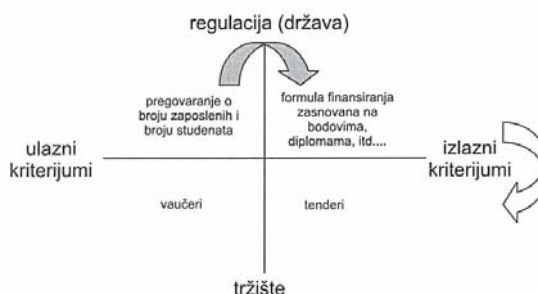
Pojednostavljeno rečeno, vlada se obavezuje da obezbijedi finansiranje dok se institucija obavezuje da obezbijedi nastavu, istraživanje i druge odgovarajuće usluge.

Prilikom pregovaranja obrazovnih institucija i vlade bitno je definisati šta su ulazni a šta izlazni kriteriji (slika 1.).

Ulazni kriteriji obično uključuju: broj studenata (I godina studija, broj nastavnog i nenastavnog kadra, prostor i itd.).

Izlazni kriteriji su: nastavni proces, broj diplomiranih studenata i broj studenata koji nastavljaju obrazovanje (master ili doktorski studij), trajanje studija, broj onih koji su napustili studije.

Izlazni kriteriji za istraživanje i usluge su pokazatelji te aktivnosti a to su: citiranost, patenti, doktorske disertacije, međunarodna saradnja te ugovori za usluge s trećim licima [2].

Slika 1. Klasifikacija mehanizama finansiranja (prema: Jongbloed, 2003.)

Izvor: M. Vukasović i dr: *Finansiranje visokog obrazovanja u jugoistočnoj Evropi, Državni Univerzitet u Novom Pazaru, Beograd, 2009.*

Klasifikacija mehanizama finansiranja, predstavljena na slici 1. je orijentaciona i teško je u realnosti radvojiti ove grupe.

3. FINANSIRANJE VISOKOG OBRAZOVANJA NA NIVOU INSTITUCIJA

Finansiranje visokog obrazovanja na nivou institucija, za većinu zemalja u regionu i u BiH se obavlja iz više mogućih izvora prihoda i to :

- sredstva budžeta kao značajan prihod za državne visokoobrazovane institucije,
- školarine koje se naplaćuju od studenata,
- sredstva od obavljanja konsultativnih, istraživačkih i drugih usluga,
- sredstva od međunarodnih projekata i regionalne saradnje,
- drugi izvori finansiranja.

Ključni troškovi visokoobrazovnih institucija su plate zaposlenog nastavnog i nenastavnog osoblja, troškovi opremanja laboratorija i usavršavanja osoblja.

Na koji način će se trošiti sredstva izdvojena za finansiranje ovih institucija direktno zavisi od njihovih stepena ovlasti i samostalnosti.

3.1. Finansiranje visokog obrazovanja iz perspektive studenata

Finansiranje iz perspektive studenata se najčešće razmatra iz dva ugla: ekonomskog i socijalnog.

Troškovi koji studenti imaju tokom školovanja su[2]:

- troškovi školovanja (školarine, knjige, oprema),
- administrativni troškovi (takse, članarine i sl.),
- troškovi života u toku studija (smještaj, hrana, prevoz, zdravstvo i sl.).

Vežano za troškove studenata koji imaju tokom školovanja važno je posmatrati i prihode studenata koji uključuju slijedeće[2]:

- sopstvene prihode (neki dopunski rad),
- roditeljsko izdvajanje,
- stipendije i krediti,
- subvencije (kao nevidljive pomoći koje se ogledaju u subvencijama prevoza, plaćanje taksi, zdravstveno osiguranje i sl.).

4. FINANSIRANJE VISOKOG OBRAZOVANJA NA SISTEMSKOG NIVOU

Prilikom razmatranja načina finansiranja visokog obrazovanja na sistemskom nivou treba imati u vidu niz činilaca.

1. Prvenstveno je neophodno sagledati učešće uiverzitetskih i neuniverzitetskih visokoškolskih institucija. Pregled državnih visokoobrazovanih institucija u BiH i zemljama okruženja dat je u tabeli 1.

Tabela 1. Pregled univerzitetskih i neuniverzitetskih visokoobrazovanih institucija 2009.god.[2] i 2013.god.[4]

Zemlje	Albanija	Crna Gora	Hrvatska	Slovenija	Srbija	BiH
Broj univerziteta i samostalnih fakulteta [4]	16	5	7	15	19	8+2
Neuniverzitetske visokoobrazovne institucije*	10	0	32	14	48	0
Ukupan broj visokoobrazovnih institucija	26	5	39	29	67	10

*Visokoobrazovne institucije koje sprovode programe ISCED 5B.

Treba napomenuti i to da je broj privatnih visokoobrazovnih institucija u svim praćenim zemljama dosta visok. Istraživanja su pokazala da se ipak mnogo više studenata upisuje na državne institucije.

2. Drugi važan činilac je autonomija univerziteta koja je povezana sa sistemom finansijskog upravljanja u visokom obrazovanju. Na jednoj strani uvođenje „bolonjskih“ reformi dovelo je do promjene u politikama finansiranja visokog obrazovanja, te pojačane privatizacije visokog obrazovanja na drugoj strani, što je dovelo da veliki dio (čak polovina) studenata plaća svoje obrazovanje.
3. Zakonska regulativa načina finansiranja visokoobrazovnih institucija je ključni faktor za funkcionisanje rada.

Većina zakona koji regulišu problematiku visokoobrazovnih institucijama u BiH je donesena na entitetskom i kantonalnom nivou na koji način je teško sistemski upravljati ovim institucijama.

Nadalje, Zakon o trezorskom poslovanju [5], zahtijeva da se prihod od upisnina studenata, projekata i drugi prihodi uplaćuje na trezorski račun. Utrošak sredstava se vrši putem nadležnih ministarstava obrazovanja i finansija na osnovu zahtijeva univerziteta što znatno usporava proces funkcionisanja. Na taj način se negativno utiče na autonomiju univerziteta. Obzirom da su do sada u BiH samo tri univerziteta od osam prešla na ovakav način poslovanja a tendencija je da i preostali univerziteti idu u tome pravcu, neminovno je da se trezorski način poslovanja doradi na taj način da bi sami tokovi novca bili brži, operativniji te da univerziteti imanju veću autonomiju za usmjeravanje novca za određene namjene (posebno se to treba odnositi na tzv. vlastite prihode).

4. Finansiranje visokoobrazovnih institucija prema potrebama i troškovima je značajan pravac u načinu njihovog finansiranja.

Troškovi studenata tehničkih, biotehničkih te medicinskih fakulteta su u odnosu na troškove na društvenim fakultetima znatno veći zbog skupljeg izvođenja nastave i vježbi u opremljenim laboratorijama. U svrhu sticanja informacija o cijeni koštanja studenta na medicinskom, tehničkom i društvenom fakultetu pokrenuto je nekoliko projekata koji finansira EU.

Prema literaturi [6], BiH izdvaja oko 1.700 KM po studentu (bez privatnih univerziteta), ne vodeći računa o stvarnoj cijeni koštanja studenta. Navedena sredstva nisu dovoljna ni za opremanje laboratorija, biblioteka, izdavanje publikacija, knjiga itd., a gotovo nikako za istraživanje. Sredstva koja se izdvajaju u FBiH iz budžeta kantona uglavnom se odnose na izdvajanja za nastavu i plaće za nastavno i nenastavno osoblje na univerzitetima, te smještaj studenata u domove.

5. Pravni i vlasnički status visokoobrazovnih institucija je značajan faktor u razmatranju problematike njihovog finansiranja.

4.1. Nedostaci postojećeg načina finansiranja visokoobrazovnih institucija u BiH

Stanje finansiranja visokog obrazovanja u BiH ukazuje na niz problema i nedostataka koje treba ukloniti, popraviti i doraditi da bi kvalitet obrazovanja bio dobar a rad univerziteta olakšan a za studente koji se obrazuju optimalan. Visoko obrazovanje u BiH nije zadovoljavajuće i kvalitet nije odgovarajući jer nedostaju:

- opremljene laboratorije,
- infrastruktura,
- veći i adekvatniji prostor za edukaciju,
- adekvatan broj stručnog i nastavničkog kadra,
- istraživanje uz veći angažovan studenata u istraživanju,
- sredstva i kadrovi za osnivanje II a pogotovo III ciklusa studija na svim univerzitetima,
- adekvatno nagrađivanje nastavnog osoblja koje iz tog razloga, svojim angažovanjem na više univerziteta utiče na kvalitet izvođenja nastave,
- kretanje, posjete razmjena studenata na višem nivou,
- zakonska regulativa na nivou BiH,
- adekvatno izdvajanje finansijskih sredstava.

5. ZAKLJUČCI

- Finansiranje visokog obrazovanja u BiH je neophodno regulisati entitetskim i državnim zakonima što podrazumijeva podizanje na više nivoe vlasti, unificiraje načina finansiranja i raspolaganje sredstvima za opremanje, edukaciju, literaturu, istraživanje.

- Uz nadzor omogućiti veću autonomiju univerziteta po pitanju raspolaganja vlastitih prihoda a u cilju ulaganja u bolji kvalitet izvođenja vježbi, adekvatnog prostora, veći broj posjeta drugim univerzitetima i fabrikama, firmama i sl.
- Kvalitet obrazovanja će se povećati uz adekvatno nagrađivanje univerzitetskog osoblja na osnovu mjerljivih rezultata kao što su: objavljeni radovi, izdate knjige, patenti, usluge i konsultantske usluge preduzećima i fabrikama, te povećanjem standarda studenata.
- Uvođenje osiguravanja kvaliteta i procesa akreditacije univerziteta treba da usmjeri visokoobrazovane institucije i sistem u cijelini ka povećanju kvaliteta na svim nivoima i svim područjima. Sveobuhvatna finansijska politika trebala bi da uzme u obzir promjene studentske perspektive, uvede širi sistem podsticaja i podrške unapređenju kvaliteta [5]. Takođe treba obezbijediti kroz akreditaciju i osiguranje kvaliteta da mehanizmi budu jednaki i za državne i za privatne univerzitete.
- Obezbjeđenje jednakih uslova studiranja i edukacije studenata državnih i privatnih univerziteta.

6. LITERATURA

- [1] N. Todea, D.M. Tilea: Comparative analysis between the models for financing of education in Romania and the United Kingdom, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, Volume 15, 2011.
- [2] M. Vukasović i dr: Finansiranje visokog obrazovanja u jugoistočnoj Evropi, Državni Univerzitet u Novom Pazaru, Beograd, 2009.
- [3] UNESCO-preporuka: Delivering on the Modernisation Agenda for Universities: Education, Research and Innovation, COM (2006) 208 final, Brisel, 2006.
- [4] http://cip.gov.ba/index.php?option=com_content&view=article&id...
- [5] www.sogfbih.ba/.../Trezorsko/...
- [6] http://www.mcp.gov.ba/org_jedinice/sektor_obrazovanje/osnovn...
- [7] Projekat EU: Reforma finansiranja visokog obrazovanja u BiH, 2012/2013.